

รูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาล ของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง

Historic Site Management According to Good Governance of Local Communities in Lower Central Region

พระมหาบุญไทย บุญถมโน (ดั่งวงศ์), ดร.*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหาของโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างสรุปได้ 2 ประการ คือ (1) โบราณสถานที่มีชื่อเสียงหรือได้รับการยกขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยว มักจะได้รับการดูแลจากกรมศิลปากร มีงบประมาณสนับสนุน มีหน่วยงานคอยกำกับดูแลบริหารจัดการ ปรับปรุงซ่อมแซมตามระเบียบ กฎหมาย เป็นอย่างดี (2) โบราณสถานที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก มักจะถูก

ปล่อยให้อร่าร้าง มีสภาพทรุดโทรม มักจะไม่ค่อยได้รับการดูแลจากหน่วยงานของภาครัฐมากนัก

หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง ตามโครงสร้างของชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วยสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี โครงสร้าง การตัดสินใจสั่งการ และกระบวนการจัดการ โดยมีแหล่งโบราณของชุมชนเป็นศูนย์กลาง สรุปได้ดังนี้ ในด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกันโบราณสถานก็มีความสำคัญต่างกัน การจัดการจึงแตกต่างกัน เทคโนโลยีใช้แบบเดียวกันในโครงสร้างที่แตกต่างกัน จึงต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านทั้งโครงสร้างของโบราณสถานและการใช้

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา จังหวัดนครปฐม

เทคโนโลยีซึ่งชุมชนไม่สามารถจะกระทำได้ ส่วนกระบวนการตัดสินใจสั่งการและกระบวนการจัดการชุมชนท้องถิ่นบางแห่งมีการจัดตั้งกลุ่ม สมาคม ชมรม ขึ้นมาเพื่อจัดการกับแหล่งโบราณสถาน ชุมชนท้องถิ่นสามารถทำได้คือให้ข้อเสนอแนะ ปลุกจิตสำนึกให้มีความรักและหวงแหนแหล่งโบราณสถาน สร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน หาแนวทางในการอนุรักษ์มีส่วนร่วมในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษสู่รุ่นชนเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยรูปแบบการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่น ในเขตภาคกลางตอนล่าง เป็นการสังเคราะห์จากศึกษาการจัดการโบราณตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจึงได้รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นคือ “ARCPHD : MODEL”

A = ย่อมาจากคำว่า Awareness Creating แปลว่า การสร้างจิตสำนึก ให้มีความรัก ความหวงแหนโบราณสถาน โดยใช้หลักคุณธรรมและหลักความรับผิดชอบ

R = ย่อมาจากคำว่า Community Learning Resources แปลว่า แหล่งเรียนรู้ของชุมชน/แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้หลักความคุ้มค่าและหลักความรับผิดชอบต่อ

C = ย่อมาจากคำว่า Conservation แปลว่า การอนุรักษ์โบราณสถาน โดยใช้หลักนิติธรรม

P = ย่อมาจากคำว่า Participation แปลว่า การมีส่วนร่วม ความร่วมมือ การช่วยกัน, ความร่วมแรงร่วมใจ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและหลักความโปร่งใส

H = ย่อมาจากคำว่า Cultural Heritage แปลว่า มรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้หลักความคุ้มค่า

D = ย่อมาจากคำว่า Sustainable Development แปลว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้

หลักธรรมาภิบาลได้ทุกข้อ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อ และหลักความคุ้มค่า

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการโบราณสถาน หลักธรรมาภิบาล ชุมชนท้องถิ่น ภาคกลางตอนล่าง

Abstract

This research aims to study the condition and problems (1) ancient monuments management according to good governance of the local community in the lower middle region (2) to create a model for managing the ancient monuments in the local community in lower central region

Research results found that the condition and problems of ancient archaeological sites in the lower central region summarized as follows: (1) The famous ancient monuments sites or raised as a historic park, people and tourists well known. Often, it is supervised by the Fine Arts Department. These sites have budget support, regulators, improved repair by legal regulations as well. (2) Ancient monuments sites are rarely known is left to be desolate, disrepair. It is very rarely taken care of by government agencies.

The good governance principles consist of the principle of law, principle of morality, principle of transparency, principle of participation, principle of accountability, and principles of utility. Good governance principles apply to the preservation of historic sites of local communities in the lower central region. The structure of the local community such as

environment, technology, structure decision making and management processes. The ancient monuments center of the community summarized as follows: The environment of the community has different. Historic sites are important management is different. The same technology used in different structures. Therefore, it is necessary to rely on those who have knowledge and skills in the structure of ancient sites and the use of technology which the community unfeasible. The process decision process and process management. Some local communities have set up association clubs to deal with archaeological sites. The local community can provide feedback, raise awareness in love and cherish ancient monuments sites, create learning resource of community, find a way to conserve, participate in the management of local wisdom, inheritance from the ancestors to the youth and sustainable development.

The knowledge gained from research “The Model of Ancient Monuments Management According to Good Governance of the Local Community in the Lower Middle Region.” The synthesized from the study of antiquity management in local communities, depth interviews and focus group, appropriate model for managing the ancient monuments of the local community in the lower middle region as follows: “ARCPHD : MODEL”

A = derived from Awareness Creating means awareness creating love and cherish the ancient with principle of law and accountability

R = derived from Community Learning

Resources means the community learning resources cultural attractions using the principles of utility and accountability.

C = Conservation means preservation of ancient monuments by the principle of law.

P = Participation means participation and cooperation, mutual help using the principles of participation and transparency.

H = Cultural Heritage means cultural heritage by the principles of utility

D = Sustainable Development means development sustainability by using all good governance as follows: the principle of law, principle of morality, principle of transparency, principle of participation, principle of accountability, and principles of utility.

Keywords: Model of Ancient Monuments Management, Good Governance, Local Community, Lower Middle Region

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีสิ่งก่อสร้างที่มีอายุยาวนานมากกว่า 100 ปี จำนวนมาก เช่น โบสถ์ เจดีย์ วิหาร วัง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นโบราณวัตถุ โบราณสถาน อันเป็นการแสดงออกถึงความเจริญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ หากไม่ได้รับการบริหารจัดการที่ดี ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการดูแลหรือการจัดการที่ดี อีกไม่นานโบราณสถานเหล่านี้ก็อาจจะถูกทำลายจนกลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าต่อไป

คำว่า “โบราณสถาน” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความไว้สองนัยคือ โบราณสถานคือ สิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปีขึ้นไป และอีกนัยหนึ่งโบราณสถาน

หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย (ราชบัณฑิตยสภา, 2554: 689)

โบราณสถาน เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากคนทำขึ้นโดยใช้วัสดุต่าง ๆ ทั้งที่คงทนถาวร เช่น หิน อิฐ ดินเผาไฟ และวัสดุที่ผุสลายได้ เช่น ไม้ ไม้ไผ่ ดินเหนียว สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคารโรงเรือน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม เชื้อกันน้ำ คูคลอง สะพาน กำแพงเมือง ป้อมปราการ สุสานฝังศพ ป่าช้าฝังศพ เป็นต้น (พระราชบัญญัติโบราณสถาน, 2535) โบราณสถานเป็นส่วนหนึ่งในทรัพยากรทางโบราณคดีซึ่งประกอบด้วย แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน และอนุสรณ์สถาน วัตถุโบราณ และโบราณวัตถุ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานกระแสพระราชดำรัสไว้เมื่อ พ.ศ. 2506 ในวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสโบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีพระดำรัสตอนหนึ่งว่า “การก่อสร้างอาคารสมัยนั้น คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสูญหาย อยุธยาและกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย” (พระราชบัญญัติโบราณสถาน, 2535)

พระราชดำรัสนี้เป็นแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญมากสำหรับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนท้องถิ่นที่มีแหล่งโบราณสถาน เพราะพระองค์ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ นั้น หากกระทำโดยคน ๆ เดียว ก็จะปรากฏชื่อเป็นเกียรติประวัติส่วนบุคคล แต่โบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ แม้จะเป็นเพียง

อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียว เป็นสมบัติของชุมชน เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โบราณสถานสมบัติของชาติ ซึ่งชาติก็คือคนทุกคน คือ มหาชนและชุมชน ซึ่งโดยทั่วไปท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ก็คือชุมชนหนึ่งที่ประกอบเข้าด้วยกันกับท้องถิ่นอื่น ๆ รวมกันเป็นชาติ

โบราณสถานจึงเป็นเรื่องของชุมชนท้องถิ่น เป็นเกียรติของชุมชนท้องถิ่นด้วย แม้แต่อิฐเก่า ๆ ก้อนเดียว ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าแห่งอดีตที่บรรพบุรุษที่สร้างไว้ เป็นสิ่งที่บ่งถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ถ้าขาดเรื่องราวและหลักฐานที่เป็นรูปธรรมของช่วงแห่งกาลเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งไป ก็คือการขาดประวัติศาสตร์ของชาติ ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งคือองค์ประกอบสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติ และในท้องถิ่นเองหากขาดหลักฐานยืนยันยืนยันความเป็นมาที่เป็นวัตถุสิ่งของและเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งของนั้นชุมชนท้องถิ่นนั้น ก็จะไม่มีความหมายอะไรเลย เพราะว่าขาดประสบการณ์ไม่รู้ผิด รู้ถูกว่าเป็นมาอย่างไร วัตถุสิ่งของแม้เพียงเป็นเศษอิฐหรือเศษเครื่องถ้วยชามเพียงชิ้นเดียว แต่ถ้าเป็นของเก่าจริงแท้ก็ช่วยยืนยันประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้แน่นอนน่าเชื่อถือได้มากกว่าการที่ไม่มีอะไรเป็นวัตถุพยานยืนยันเลย กระแสพระราชดำรัสสองครั้งนี้มีประเด็นสำคัญในเรื่องความมุ่งหมายของการจัดการโบราณสถาน และการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ ที่จะต้องให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน (สายันต์ไพเราะจิตต์, 2548, 15)

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ระบุไว้ในมาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วม

ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (สำนัคดีไพบูลย์, 2548: 15)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีภารกิจที่สำคัญสี่ด้านคือ ด้านบริการวิชาการ ด้านการบริหาร ด้านการวิจัย และด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตั้งอยู่ที่ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ซึ่งอยู่ในเขตภาคกลางตอนล่าง ประกอบด้วยจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี มีโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นจำนวนมาก เช่นที่จังหวัดนครปฐม มีพระปฐมเจดีย์ วัดพระประโทนเจดีย์ เมืองกำแพงแสน เนินวัดพระงาม วัดเนินพระ วัดเมรุ วัดธรรมศาลา นอกจากนี้ยังมีแหล่งโบราณคดีที่กำลังพิจารณาขึ้นทะเบียนอีกจำนวนมาก เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านหนองกร่าง แหล่งโบราณคดีวัดบ้านหลวง แหล่งโบราณคดีวัดดอนตูม เป็นต้น

จังหวัดราชบุรี มีโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียน เช่น เมืองโบราณคูบัว วัดมหาธาตุราชวรวิหาร วัดเพลง วัดโหลง วัดคู้กระถิ่น วัดเขาเหลื่อ วัดอรัญญิกาวาส วัดเทพาวาส วัดใหญ่โพธิ์หัก วัดคงคาราม เป็นต้น

จังหวัดกาญจนบุรี มีโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียน เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์ พระแด่นางรัง วัดพุทธไสยาสน์ พระเจดีย์สามองค์ วัดหินแหลม วัดนางพิมพ์ วัดมโนธรรมาราม เป็นต้น

จังหวัดสุพรรณบุรี มีโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียน เช่น เจดีย์วัดโหนดแห่ง วัดกัจจกร วัดกุฎีทอง วัดเจดีย์ยอดหัก วัดโพธิ์ วัดป่าเลไลยก์ วรวิหาร วัดการ้อง วัดม่วง พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ เป็นต้น

หลักธรรมาภิบาล เป็นมิติของกระบวนการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือการเน้นบทบาทของผู้บริหารงานภาครัฐ ในฐานะที่เป็น

ผู้ให้บริการที่มีคุณภาพสูงในการบริหารงานแต่ละระดับมากขึ้น เพื่อประกันเรื่องธรรมาภิบาลบังหลวงและความไม่มีประสิทธิภาพการบริหารงานอย่างโปร่งใส ให้มีคุณภาพ ระบบธรรมาภิบาลจึงเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของทุกองค์กร ไม่ว่าหน่วยงานราชการหรืองานเอกชน (เกษม วัฒนชัย, 2546: 8)

โบราณสถานจะต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างถูกวิธีและหากมีการจัดการโบราณสถานให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมาภิบาล โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแล้ว โบราณสถานก็จะเป็นมรดกเป็นเกียรติประวัติของชาติ เป็นสมบัติของชุมชน และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงสมควรจะทำการวิจัยถึงรูปแบบการจัดการโบราณสถาน ตามหลักการบริหารจัดการตามหลักหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตสี่จังหวัดในภาคกลางตอนล่าง

โจทย์การวิจัย

1. การจัดการโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้อย่างไร
2. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานของชุมชนอย่างไร
3. รูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางขอบเขตไว้ดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหาศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ จากแหล่งโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างจำนวน 8 แห่ง คือ พระปฐมเจดีย์ และเนินวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เมืองโบราณคูบัว และวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์ และพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

จากนั้นจึงศึกษาจากเอกสารชั้นทุติยภูมิคือ เอกสารทางวิชาการอื่นๆ สัมภาษณ์ และจัดสนทนากลุ่ม ประชากรที่คัดเลือก

2. ด้านประชากร ชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่างจำนวน 8 ชุมชน คือ ชุมชนพระปฐมเจดีย์ และชุมชนเนินวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ชุมชนเมืองโบราณคูบัว และชุมชนวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี ชุมชนอุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์ และชุมชนพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

3. ขอบเขตด้านสถานที่ เป็นการวิจัยเฉพาะแหล่งโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างจำนวน 8 แห่งคือพระปฐมเจดีย์ และเนินวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เมืองโบราณคูบัว และวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์ และพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี พระปรางค์วัดพระศรีรัตน มหาธาตุ และพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

4. ขอบเขตด้านเวลา คือระยะเวลา 1 ปี (ระหว่าง 1 ตุลาคม 2559- 30 กันยายน 2560)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง

2. ได้องค์ความรู้ในการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากนักวิชาการ พระภิกษุ เจ้าหน้าที่ และชุมชนท้องถิ่นใน 8 แห่งจำนวน 24 รูป/คน และการสนทนากลุ่มมีผู้เข้าร่วมจำนวน 32 รูป/คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 16 รูป/คน มีการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดหลายรอบ แล้วหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเหล่านั้นเพื่อกำหนดทิศทาง จัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และสร้างข้อสรุปตามกรอบการศึกษาค้นคว้าแล้วรายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ การวิจัยเรื่องนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลในการวิจัยมี 2 ประเภท คือ ข้อมูลชั้นต้น (Primary Data) ได้แก่ข้อมูลที่เขียนบันทึกคัดลอกจากเอกสารชั้นต้นได้แก่หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลชั้นรอง (Secondary Data) ได้แก่การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ พระภิกษุ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจำนวน 24 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากนักวิชาการ นักศึกษา ประชาชน จำนวน 32 รูป/คน ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่ม ซึ่งได้ผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่ม โดยส่งผู้ช่วยนักวิจัยออกเก็บข้อมูลตามชุมชนที่มีแหล่งโบราณตามที่กำหนดตั้งอยู่ และการสนทนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์หาแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่างต่อไป

ผลการวิจัย

สภาพและปัญหาของโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างปัจจุบัน จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ในแหล่งโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ไว้ 8 แห่งคือ พระปฐมเจดีย์ และเนินวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เมืองโบราณคูบัว และวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์ และพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

สภาพและปัญหาของโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่าง พอสรุปได้ 2 ประการสำคัญ ๆ คือ (1) โบราณสถานที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของประชาชนและนักท่องเที่ยว มักจะได้รับการดูแลจากกรมศิลปากรเป็นอย่างดี มีงบประมาณสนับสนุนเป็นรายปี โดยเฉพาะแหล่งโบราณสถานที่ได้รับการยกขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ จะมีหน่วยงานคอยกำกับดูแล บริหารจัดการ ปรับปรุงซ่อมแซมตามระเบียบ กฎหมายเป็นอย่างดี (2) โบราณสถานที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก ไม่มีชื่อเสียงมักจะถูกปล่อยให้อร่อยร้าง มีสภาพทรุดโทรมและไม่ค่อยมีคนเข้าไปชมโบราณสถานเท่าใดนัก หรือหากจะไปชมก็ไม่มีผู้ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง และมักจะไม่ค่อยได้รับการดูแลจากหน่วยงานของภาครัฐมากนัก

รูปแบบการจัดการโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างในปัจจุบัน การจัดการโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่าง ซึ่งสรุปได้ตามหลักการบริหารจัดการทั้ง 4 ประการ คือคน เครื่องมือ งบประมาณ วัสดุ โดยภาพรวมแล้ว พอสรุปได้ดังนี้ (1) คน ผู้มีหน้าที่ในการจัดการ ส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้จัดการ ซึ่งมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้บ้างข้อ เช่น หลักนิติธรรมเป็นต้น ชุมชนชนท้องถิ่นไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเท่าใดนัก บางแห่งแทบไม่เคยรู้ว่าโบราณสถานที่ตนคุ้นเคยในพื้นที่ได้รับการ

ขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร (2) เครื่องจักรหรือเครื่องมือตลอดถึงอุปกรณ์นั้น ในการจัดการโบราณสถานเป็นอุปกรณ์พิเศษ ที่จะต้องจัดหาบางอย่างต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ อาศัยผู้ชำนาญการเท่านั้นจึงจะสามารถใช้อุปกรณ์เหล่านั้นได้ แม้ว่าชาวบ้านอยากจะร่วมมือในการขุดค้นในโบราณสถาน ก็ไม่สามารถทำได้เพราะอาจจะเป็นการทำลายโดยไม่เจตนา (3) งบประมาณ ส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนจากทางภาครัฐ ภาคเอกชนที่มองเห็นคุณค่าอาจจะให้การสนับสนุนงบประมาณบ้าง แต่ติดขัดที่ความโปร่งใส ซึ่งบางแห่งไม่สามารถให้คำตอบได้ ประชาชนจึงมักบริจาคทุนทรัพย์ในการสนับสนุนผ่านทางเจ้าอาวาสวัดที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งโบราณสถานนั้นๆ เพราะชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนมักจะความเชื่อถือพระภิกษุมากกว่าคนอื่น เรื่องนี้เป็นเรื่องของคุณธรรมและความโปร่งใส (4) วัสดุสิ่งของ โบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่าง อาจจะมองเป็น 2 มิติคือ แหล่งโบราณสถานที่มีชื่อเสียงและโบราณสถานที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียง การใช้วัสดุอุปกรณ์ก็แตกต่างกันบางแห่งอาจจะใช้งบประมาณหลายล้านบาท แต่บางแห่งอาจจะใช้งบประมาณไม่มาก ดังนั้น การจัดการจึงมีความแตกต่างกันตามสถานภาพและความสำคัญของโบราณสถาน

การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง พอสรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้มากที่สุดคือ หลักนิติธรรมและหลักคุณธรรม กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานยังเป็นที่ทุกคนเกรงกลัวที่สุด ไม่มีใครอยากทำผิดกฎหมาย ส่วนเรื่องของคุณธรรมนั้นเป็นเพราะคำสอนทางศาสนาที่มุ่งเน้นสอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีศีลธรรม แม้บางอย่างกฎหมายจะครอบคลุมไปไม่ถึง แต่ถ้าหากเป็นเรื่องที่ผิดต่อคุณธรรม ประชาชนก็หลีกเลี่ยงไม่กระทำผิด ส่วนหลักการมีส่วนร่วมมีการนำมาใช้ในการจัดการกับโบราณน้อย มีเพียงบางแห่งที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดงานต่าง ๆ

ประชาชนก็จะมาร่วมงาน แต่มาในฐานะของการจำหน่ายสินค้าหรือเป็นผู้ซื้อมากกว่าที่ตั้งใจจะมาชมโบราณสถาน ส่วนหลัก ธรรมชาติบาลอื่น ๆ คือหลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ไม่ค่อยมีการนำมาใช้มากนัก

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง ชุมชนท้องถิ่นมองได้หลายมิติคือ สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี โครงสร้าง การตัดสินใจสั่งการ กระบวนการจัดการ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักธรรมชาติบาลคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า โดยมีแหล่งโบราณของชุมชนเป็นศูนย์กลาง ในด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกัน โบราณสถานก็มีความสำคัญต่างกัน การจัดการจึงแตกต่างกัน เทคโนโลยีใช้แบบเดียวกันในโครงสร้างที่แตกต่างกัน จึงต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทั้งด้านโครงสร้างของโบราณสถานและการใช้เทคโนโลยี ซึ่งชุมชนไม่สามารถจะกระทำได้ ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เท่านั้น ส่วนกระบวนการตัดสินใจสั่งการ และกระบวนการจัดการ ชุมชนท้องถิ่นอาจจะมีการกลุ่ม สมาคม ชมรมต่าง ๆ หลายกลุ่ม กระบวนการในการจัดการก็อาศัยเสียงส่วนมากในการทำงานแต่นำมาใช้กับโบราณสถานได้น้อย เพราะการจัดการโบราณสถานเป็นเรื่องที่จะต้องมีความชำนาญพิเศษ ชุมชนทำได้เพียงให้ข้อเสนอแนะหาแนวทางในการอนุรักษ์ ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน ชุมชนบางแห่งแทบจะไม่มีรู้จักหลักธรรมชาติบาลเลย ที่ทำไปเพราะใช้หลักคุณธรรมทางศาสนา มิได้ใช้หลักธรรมชาติบาลตามที่รัฐบาลประกาศใช้

รูปแบบการจัดการกับโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่างสรุปได้ 2 ประการคือ (1) แหล่งโบราณสถานที่มีชื่อเสียง ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามา

มีส่วนร่วมอย่างสำคัญ หากมีการจัดงานประจำปีของวัดหรือที่ตั้งของโบราณสถาน ชุมชนก็จะเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือให้ข้อเสนอแนะในการจัดการโบราณสถานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนมีส่วนสำคัญในการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณสถานให้เป็นที่รู้จักและเชิญชวนให้คนในพื้นที่อื่น ๆ มาร่วมงาน ซึ่งก็จะเป็นการมาศึกษาถึงประวัติความสำคัญของโบราณนั้น ๆ ด้วย (2) โบราณสถานที่ไม่มีความเสี่ยง ไม่เป็นที่รู้จักของประชาชน ไม่ค่อยมีกิจกรรมใด ๆ ไม่มีการจัดงาน ก็มักจะปล่อยให้เป็นที่ของเจ้าหน้าที่ภาคีรัฐดูแลบริหารจัดการกันเอง หรือหากโบราณสถานตั้งอยู่ในวัดก็มักจะปล่อยให้เป็นที่ของวัดนั้น ๆ จัดการไปเอง ชุมชนไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการจัดการเลย

สรุปผลการวิจัย

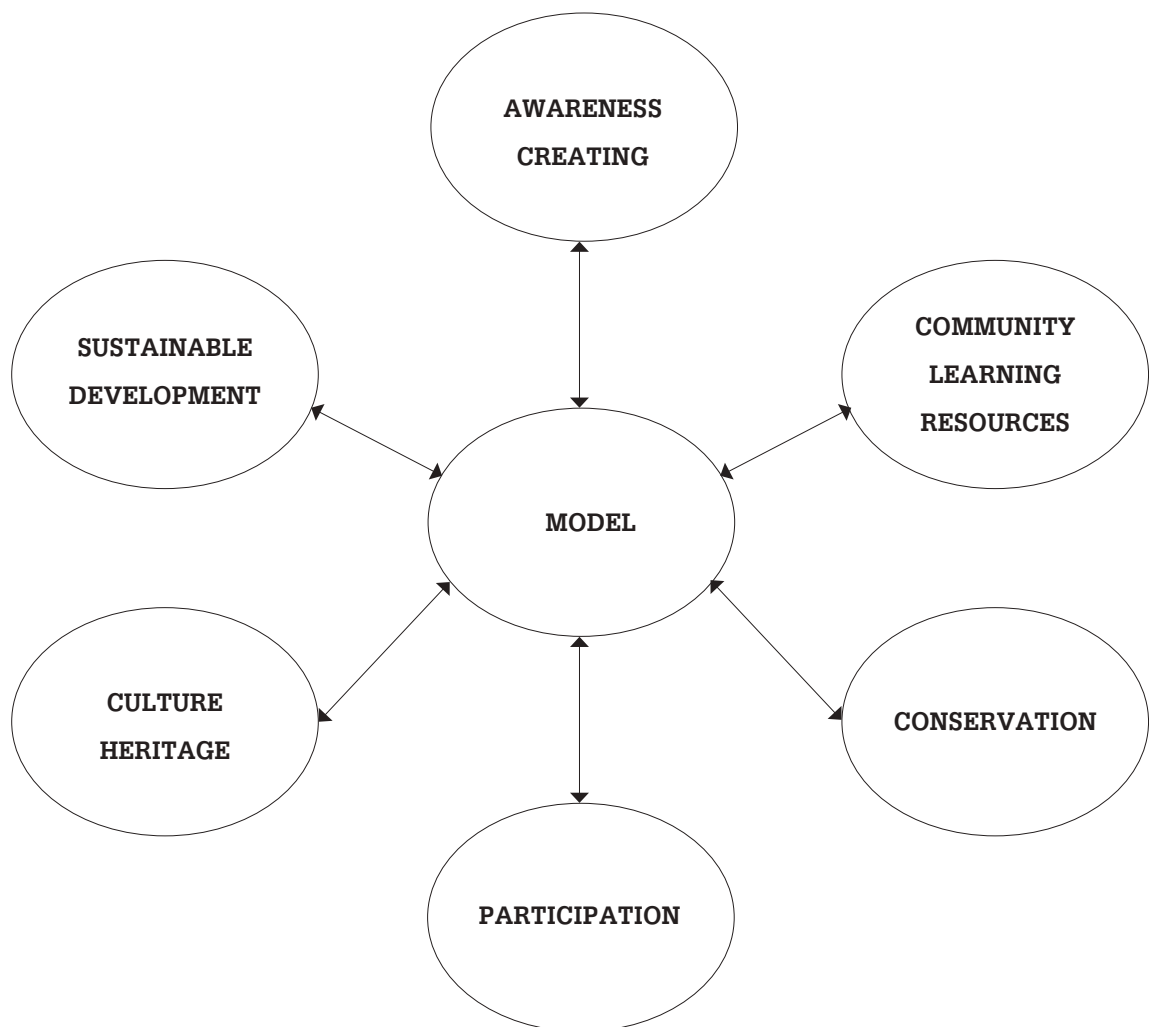
รูปแบบการจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่างนั้น ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน มีการนำหลักธรรมชาติบาลมาใช้เพียงบางข้อ เช่นหลักนิติธรรม ส่วนข้ออื่น ๆ ไม่ค่อยได้นำมาใช้มากนัก เมื่อเน้นที่กฎหมายรูปแบบในการจัดการจึงต้องเป็นไปตามกฎหมาย จะรื้อถอน ปลูกสร้าง ปรับปรุงอะไรก็ต้องขออนุญาตจากทางกรมศิลปากร ซึ่งขั้นตอนในการดำเนินล่าช้ามาก บางแห่งต้องลงมือทำเองตามที่ตนเข้าใจ ก็มักจะมีปัญหาตามมาคือกรมศิลปากรสั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างนั้น เกิดลักษณะของการไม่มีความคุ้มค่า ชุมชนอยากทำการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานของชุมชนให้มีสภาพที่สมบูรณ์หรืออยู่ในสภาพที่น่าชมแต่มักจะเป็นการมองสวนทางกับภาครัฐ การจัดการโบราณสถานของชุมชนท้องถิ่นจึงไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน

หลักธรรมชาติบาลอีกข้อหนึ่งคือหลักคุณธรรม โดยมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางศาสนา เมื่อชุมชนมองเห็นว่าโบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ก็จะไม่ค่อยยกเลิทำลาย แม้จะไม่มี

ปรับปรุงซ่อมแซมก็มักจะปล่อยให้เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ มีสภาพเป็นเหมือนสิ่งที่ไม่ค่อยมีคุณประโยชน์ต่อชุมชน ส่วนหนึ่งจึงเป็นโอกาสของสถานที่ที่โบราณสถานตั้งอยู่จะรื้อถอนหุบ ทำลายโบราณสถานบางแห่ง มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ขึ้นมาแทนที่ กลายเป็นปัญหาของหน่วยงานทางราชการที่กำลังเผชิญ

เมื่อประมวลผลจากผลการวิจัยแล้ว สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

“ARCPHD : Model” มีที่มาและคำอธิบายดังต่อไปนี้

1. Awareness Creating สร้างจิตสำนึก ให้มีความรักโบราณสถานให้เกิดความรักความหวงแหน ในโบราณสถาน โดยใช้หลักคุณธรรมและหลักความรับผิดชอบต่อ

2. Community Learning Resources แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้หลักความคุ้มค่าและหลักความรับผิดชอบต่อ

3. Conservation การอนุรักษ์โบราณสถาน โดยใช้หลักนิติธรรม

4. Participation การมีส่วนร่วมความร่วมมือ การช่วยกัน, ความร่วมแรงร่วมใจ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและหลักความโปร่งใส

5. Cultural Heritage มรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้หลักความคุ้มค่า

6. Sustainable Development การพัฒนา อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักธรรมาภิบาลได้ทุกข้อ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อ และหลักความคุ้มค่า

1. Awareness Creating การสร้างจิตสำนึก

ให้มีความรักโบราณสถานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลคือ หลักคุณธรรมและหลักความรับผิดชอบต่อ โบราณสถาน ในเขตภาคกลางตอนล่าง มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ของชุมชน บางแห่งมีอายุยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งเป็นยุคแรก ๆ ในการก่อเกิดประเทศไทย ดินแดน ในเขตภาคกลางตอนล่างคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของดินแดน ที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ลัทธิความเชื่อและศาสนาในยุคนี้ อาจจะหลากหลายทั้งความเชื่อของคนในท้องถิ่น ที่นับถือผีบรรพบุรุษ ผสมกับความเชื่อทางศาสนา มีพราหมณ์ ฮินดู พระพุทธศาสนา แม้แต่พระพุทธศาสนา ในยุคนี้ได้รับอิทธิพลแนวความคิดแบบมหายาน ผสมผสานกับพราหมณ์ฮินดู การสร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุส่วนหนึ่งจึงมีพระปรมาภิไธยเป็นอิทธิพลของ พราหมณ์ และเจดีย์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลังกา ลักษณะ เจดีย์ส่วนหนึ่งจึงเป็นทรงระฆังคว่ำแบบลังกา

หลักธรรมาภิบาลที่มาใช้ในเรื่องนี้คือหลัก คุณธรรมและความรับผิดชอบต่อ คนในชุมชนควรสร้าง จิตสำนึกมีความรับผิดชอบต่อร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของคุณธรรม ทำให้เกิดจิตสำนึกหวงแหนแหล่งโบราณ สถานของชุมชนนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อร่วมกันเมื่อทุกคน มีความรับผิดชอบต่อ มีคุณธรรมจากการมองเห็นคุณค่า ของโบราณสถาน ซึ่งมีอายุยาวนาน เป็นเอกลักษณ์ของ ชุมชนในท้องถิ่น เป็นสมบัติอันล้ำค่าของชุมชน มิใช่เป็น สมบัติของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

2. Community Learning Resources

แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในอดีตสถานศึกษาที่สำคัญมักจะอยู่ในวัดวาอาราม ต่าง ๆ เพราะถือเป็นศูนย์รวมความรู้วิชาการต่าง ๆ แต่ปัจจุบันเมื่อทางรัฐแยกสถานการศึกษาออกจากวัด แหล่งเรียนรู้จึงอยู่ที่โรงเรียน ตลอดจนสถานการศึกษา ซึ่งจัดการศึกษาตามหลักวิชาการสมัยใหม่ การจัดการ ศึกษา มีการแยกส่วนตามสาขาวิชาที่สามารถนำไป ประกอบอาชีพได้ วิชาการจึงการเป็นวิชาชีพ ส่วนวิชา ชีวิตที่จะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ถูกต้อ นั้น ไม่มีสอนในระบบการศึกษา วัดที่เคยเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ เป็นศูนย์รวมของชุมชน ถูกลดบทบาท ลงไปมาก

โบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่าง ส่วนหนึ่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัด บางแห่งกำลังดำเนินการเพื่อขอจัดตั้ง เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ บางแห่งทางภาครัฐเข้าไปจัดการประกาศเป็นอุทยาน ประวัติศาสตร์ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ปราสาท เมืองสิงห์ บางแห่งมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีองค์ความรู้ มาจากแหล่งโบราณสถาน เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดคงคาราม พิพิธภัณฑ์เมืองโบราณคูบัว บางแห่งกำลัง สร้างเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชน เช่น การประกวด ไกลชนพื้นเมืองที่พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ บางแห่ง สร้างเป็นตลาดเป็นถนนคนเดิน เช่น เนินพระงาม เป็นต้น

หลักธรรมาภิบาลก็จะเป็นหลักความคุ้มค่าและความรับผิดชอบ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนโบราณสถานบางแห่งมีอายุนับพันปี ย่อมมีความทรุดโทรมไปตามอายุชั้ย หากปล่อยให้เป็นไปเช่นนี้ อีกไม่นานก็ต้องผุพังจนกลายเป็นเศษอิฐ หิน ดิน ทราย ไม่มีคุณค่าอะไรหลงเหลือให้คนในชุมชนรู้สึภาคภูมิใจอีกเลย ดังนั้นชุมชนต้องเริ่มที่ความรับผิดชอบต่อแหล่งโบราณสถานที่เป็นสมบัติของชุมชน ทุกคนต้องดูแลรักษา ร่วมกันสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่สะท้อนมาจากโบราณสถานนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดความคุ้มค่าในสมบัติของชุมชนในอนาคต

3. Conservation การอนุรักษ์ โบราณสถานเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนตลอดถึงความเป็นชาติ สมควรที่จะมีการอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนคนรุ่นต่อไปได้ศึกษาค้นหารากเหง้าของความเป็นชุมชน การอนุรักษ์คือการรักษาสภาพให้อยู่ในสภาพที่ใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด หากจะมีการปรับปรุงก็ต้องให้เป็นไปตามลักษณะรูปแบบดั้งเดิมมากที่สุด ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างจนสับสนกับสภาพดั้งเดิมไม่ได้

หลักธรรมาภิบาลที่สัมพันธ์กับการอนุรักษ์คือหลักนิติธรรม ซึ่งมาจากภาครัฐเป็นผู้ออกกฎหมายเกี่ยวกับอนุรักษ์โบราณสถานซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน 2542 ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ไม่ให้ใครมาทำลายแหล่งโบราณสถานได้ต้องมีบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด

4. Participation การมีส่วนร่วม ความร่วมมือ การช่วยกัน ความร่วมแรงร่วมใจ โบราณสถานมีลักษณะอยู่สองประการคือ โบราณสถานที่มีชื่อเสียง และโบราณสถานที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียง โบราณสถานที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของโลก ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงซ่อมแซม บางแห่งถึงกับชุมชนต่อต้านเมื่อทางวัดและหน่วยราชการจะมีการนำโบราณสถาน

เข้าสู่ความเป็นมรดกโลก ชุมชนมองว่าการเป็นมรดกโลกนั้นแม้จะมีความสำคัญ สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาตบ้านเมือง แต่การบริหารจัดการก็ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบของหน่วยงานที่ดูแลเรื่องมรดกโลก เมื่อได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกการจัดการก็จะกลายเป็นหน้าที่ขององค์กรจากต่างชาติ ชาวบ้านในชุมชนไม่มีสิทธิเข้าไปจัดการอะไรได้เลย จะทำอะไรเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอะไรก็ต้องยึดถือกฎระเบียบตามเกณฑ์ที่เขาตั้งไว้

แหล่งโบราณสถานที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียง มีอีกด้านที่ควรพิจารณาคือชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการน้อยมาก บางแห่งเหลือไว้เพียงเนินดินที่ทำให้ทราบที่เคยเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญในอดีต ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้บุกรุกทำลายเพื่อทำการเกษตรหรือปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างอื่นขึ้นมาแทน เพราะไม่ได้ทราบถึงความสำคัญของซากอิฐ หิน ดิน ทรายเหล่านั้นเลย เมื่อภาครัฐเข้ามาจัดการก็กันประชาชนออกไป แทนที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมก็กลายเป็นคนนอก ทั้ง ๆ ที่พวกเขามีภูมิปัญญาอยู่ที่นี่มานานแล้ว

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนและหลักความโปร่งใส ซึ่งมองได้สองมิติคือการสนับสนุนและการต่อต้าน มุมมองของภาครัฐและชาวบ้านอาจจะไม่เหมือนกัน ภาครัฐอาจจะมองว่าการเป็นมรดกโลกมีประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว นำไปสู่การสร้างงานในชุมชน เป็นความภาคภูมิใจของชาติที่มีแหล่งมรดกโลกอยู่ในประเทศ แต่ชุมชนอาจจะมองไปอีกอย่างคือด้านการบริหารจัดการ เมื่อเป็นมรดกโลก ชาวบ้านและชุมชนก็จะถูกกันออกจากแหล่งมรดกโลก อาจจะมีผลกระทบกับสภาพความเป็นอยู่ หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณโบราณสถานจะต้องถูกย้ายออก กิจกรรมต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติอาจจะไม่หลงเหลือให้ปฏิบัติอีกต่อไป แม้แต่งานประเพณีบางอย่างที่สืบทอดมาจากรบรรพชนก็อาจจะถูกยกเลิก เป็นต้น

ในการจัดการต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ภาครัฐให้การความรู้ด้านกฎหมาย ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของโบราณสถาน เอกชนให้การสนับสนุน ด้านงบประมาณ ชุมชนให้การสนับสนุนในการบูรณะ ซ่อมแซม ทั้งนี้ในการดำเนินการทุกขั้นตอนจะต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

5. Cultural Heritage มรดกทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละประเทศ เป็นลักษณะพิเศษของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ วัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นวัฒนธรรมของชาติ บางอย่างยังคงมีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แหล่งโบราณสถานในเขตภาคกลางตอนล่างมีหลายแห่งที่มีวัฒนธรรมพิเศษ เช่น วัดคงคาราม ราชบุรี ที่มีแหล่งโบราณสถานคือเจดีย์ทรงมอญ แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือผ้ามัดหมี่ ได้สร้างพิพิธภัณฑ์ผ้า มีการศึกษาเรียนรู้ การสืบทอดทางวัฒนธรรมผ้า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่าเต็มที่

เมืองโบราณคูบัว ราชบุรี มีวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นที่มีส่วนมาจากแหล่งโบราณสถานคือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ สามารถพัฒนาเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในเรื่องนี้คือ “หลักความคุ้มค่า” โบราณสถานแม้จะเป็นเพียงวัตถุ แต่ก็มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีสิ่งที่เป็นมูลค่าแทรกอยู่ในแหล่งโบราณสถานนั้น อาจจะมีมูลค่าทางด้านวัตถุที่แปรสภาพเป็นสินค้าได้ เมื่อสร้างมูลค่าจากคุณค่าของโบราณวัตถุก็จะกลายเป็นความคุ้มค่า ที่คนในชุมชนสร้างขึ้นจากโบราณสถานนั้น ๆ ได้

6. Sustainable Development การพัฒนา

อย่างยั่งยืน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งโบราณสถานส่วนหนึ่งคือมีการเคลื่อนไหวเพียงบางช่วงเวลา เช่น ในช่วงที่มีการจัดงาน ก็จะมีการปรับปรุง ตกแต่งสถานที่ให้เรียบร้อย น่าดู น่าทัศนศึกษา แต่พองานผ่านไปก็จะถูกทอดทิ้งให้คืนสู่สภาพเก่า ขาดการพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่อง บางแห่งมีการปรับปรุงปีละครั้ง หรือบางแห่งแทบจะไม่มีเลย ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าตามธรรมชาติ อีกไม่นานชุมชนก็จะหลงลืมไปว่ามีแหล่งโบราณสถานตั้งอยู่ จึงควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืนใช้ได้ทุกข้อคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า

การดำเนินการใด ๆ ต้องคำนึงถึงหลักนิติธรรม จะต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ผู้ที่ทำงานจะต้องมีคุณธรรมในการทำงาน ต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ สร้างเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ทุกฝ่ายต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน และต้องอนุรักษ์ให้เป็นสมบัติของชาติและชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคุ้มค่าของแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ

ชุมชนท้องถิ่นต้องพัฒนาด้านสภาพแวดล้อม ให้มีความงดงาม อาจจะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาได้เช่นระบบแสง สี เสียง เพื่อประกอบการแสดง ในด้านโครงสร้างของโบราณสถานแต่ละแห่งก็ต้องรักษาสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิมไว้มองสภาพในปัจจุบันสามารถย้อนไปถึงอดีตได้ ด้านการตัดสินใจสั่งการและกระบวนการจัดการนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของการบริหารจัดการ ในโบราณสถานแต่ละแห่งควรมีการแบ่งอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน มีผู้อำนวยการมาจากเบื้องบน ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

สรุปรูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่างได้องค์ความรู้ใหม่ในการจัดการคือ ARCPHD : Model ประกอบด้วย (1) Awareness Creating สร้างจิตสำนึก ให้มีความรักโบราณสถาน หลักธรรมา-

ภิบาลที่นำมาใช้คือหลักคุณธรรมและหลักความ
รับผิดชอบ (2) Community Learning Resources
แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้คือหลักความคุ้มค่า และ
หลักความรับผิดชอบต่อ (3) Conservation การอนุรักษ์
โบราณสถาน หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้คือหลัก
นิติธรรม (4) Participation การมีส่วนร่วม ความร่วมมือ
การช่วยกันความร่วมแรงร่วมใจ หลักธรรมาภิบาล

ที่นำมาใช้คือหลัก การมีส่วนร่วม และหลักความโปร่งใส
(5) Cultural Heritage มรดกทางวัฒนธรรม
หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้คือหลัก ความคุ้มค่า
และ (6) Sustainable Development การพัฒนา
อย่างยั่งยืน หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ได้ทุกข้อคือ
หลักนิติธรรมหลักคุณธรรมหลักความโปร่งใสหลักการ
มีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อ และหลักความคุ้มค่า

บรรณานุกรม

- เกษม วัฒนชัย. (2546). **ธรรมาภิบาลบทบาทสำคัญกรรมการสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสภา.
- พระราชบัญญัติโบราณสถาน. (2535). **โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504**. (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2). กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- สายนต์ ไพรชาญจิตร. (2548). **การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.